

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 2012. 768 с.

5. Калганова О. А. Процесуально-правові засади участі іноземних громадян у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 21 с.

6. Назаренко П. Г. Особливості провадження досудового слідства у кримінальних справах за участю іноземців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 196 с.

7. Черноус Ю.М., Шикоряк М.М. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, вчинених іноземцями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наукових праць. Випуск 18. Харків, 2018. С. 44-52.

8. Закатов А. А., Смирнов В. В. Правовые, тактические и психологические особенности расследования по уголовным делам с участием иностранных граждан : учеб. пособ. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1984. 48 с.

9. Черноус Ю.М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія* : наук. журн. / редкол. : Ю. М. Черноус (голов. ред) та ін. Київ.: Нац. акад. внутр. справ. №1 (26). 2020. С. 13-22. doi: <https://doi.org/10.33270/03202601.13>

10. Процесуальні та тактичні особливості провадження окремих процесуальних дій з участю іноземців : метод. реком. Луганськ : Головне слідче управління МВС України ; Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2012. 47 с.

УДК 343.985.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.2.33>

ЯКОВЧУК С.В.

ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

FIREARMS AS ONE OF THE MAIN ELEMENTS OF CRIMINAL CHARACTERISTICS OF KILLINGS COMMITTED WITH THE USE OF FIREFIGHTERS

У статті аналізується вогнепальна зброя, як один із основних елементів криміналістичної характеристики вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. Зосереджена увага на тому, що одним із факторів погіршення криминогенної ситуації на території України є стійка тенденція до скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, у тому числі і вбивств. Зазначається, що вбивства, скоєні із застосуванням вогнепальної зброї можна визначити як суспільно небезпечне, кримінально-каране діяння, спрямоване на навмисне заподіяння смерті іншій людині, при якій необхідним елементом механізму підготовки, вчинення, приховування та відображення є вогнепальна зброя. Як результат, визначено, що елементи криміналістичної характеристики мають важливе значення при розслідуванні умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. Видається очевидним, що знання криміналістичних особливостей вбивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, сприятиме оптимізації процесу їх виявлення та розслідування. На основі аналізу наукових джерел та матеріалів кримінальних проваджень, вважаємо, що до криміналістичної характеристики вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, є доцільним включити такі

© ЯКОВЧУК С.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри вогневої підготовки (Національна академія внутрішніх справ)

основні елементи: особа злочинця; особа потерпілого; спосіб вчинення (інформація про дистанцію та направлення пострілів, а також про місцезнаходження злочинця та жертви) та приховування (у в тому числі інсценування) вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї; обстановка, час та місце; балістичні ознаки застосування вогнепальної зброї (сліди пострілу, які є джерелами інформації про зброю, босприпаси та механізм пострілу); спосіб придбання вогнепальної зброї. Встановлено, що серед видів вогнепальної зброї, яку обирають злочинці для вчинення вбивства є: пістолет ТТ, Макарова, Форд різних модифікацій та інші, мисливська рушниця та карабін, револьвер, автомат. З'ясовано, що вогнепальна зброя потрапляє до рук злочинців різними шляхами, вона може бути придбана у нествановлених осіб, взята у тимчасове користування у знайомих чи родичів, знайдено за певних обставин або викрадено. Досить часто, злочинці, виготовляють саморобну вогнепальну зброю з підручних матеріалів або модернізують деякі види цивільної зброї самооборони до бойової. Наголошено на тому, що більше половини злочинців робили спроби приховування слідів злочину. З метою приховування вбивства злочинці вдавалися до знищення знарядь злочинів шляхом утоплення у водоймах, приховування в лісосузі, розбору та знищення його складових частин, приховування трупів потерпілих шляхом спалення або закопування його в землю, або переміщення з місця події), викрадення автомобілів потерпілих, інсценування розбійного нападу, спалення знарядь злочину.

Ключові слова: *вогнепальна зброя, вбивство, криміналістична характеристика, кримінальне правопорушення.*

The article analyzes firearms as one of the main elements of forensic characterization of murders committed with firearms. Attention is focused on the fact that one of the factors worsening the criminogenic situation on the territory of Ukraine is the steady tendency to commit criminal offenses related to the use of firearms, including murder. It is noted that murders committed with firearms can be defined as a socially dangerous, criminally punishable act aimed at intentionally causing the death of another person, in which a necessary element of the mechanism of preparation, commission, concealment and reflection is a firearm. As a result, it has been determined that elements of forensic characterization are important in the investigation of premeditated murders committed with firearms. It seems obvious that the knowledge of the forensic features of murders committed with firearms will help to optimize the process of their detection and investigation. Based on the analysis of scientific sources and materials of criminal proceedings, we believe that the forensic characterization of murders committed with firearms, it is appropriate to include the following basic elements: the identity of the offender; the person of the victim; the method of committing (information on the distance and direction of shots, as well as the location of the perpetrator and the victim) and concealment (including staging) of murders committed with firearms; situation, time and place; ballistic signs of the use of firearms (traces of the shot, which are sources of information about the weapon, ammunition and mechanism of the shot); way to purchase firearms. It was established that among the types of firearms that criminals choose to commit murder are: TT pistol, Makarov, Ford of various modifications and others, hunting rifle and carbine, revolver, machine gun. Firearms have been found to fall into the hands of criminals in various ways, they can be purchased from unidentified persons, taken for temporary use from acquaintances or relatives, found under certain circumstances or stolen. Quite often, criminals make homemade firearms from improvised materials or upgrade some types of civilian self-defense weapons to combat. It is emphasized that more than half of the criminals tried to hide the traces of the crime. In order to cover up the murder, the criminals destroyed weapons by drowning in ponds, hiding in a forest strip, dismantling and destroying its components, hiding the corpses of victims by burning or burying them in the ground, or moving from the scene), stealing victims' cars, staging attack, burning weapons of crime.

Key words: *firearms, murder, forensic characteristics, criminal offense.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства та держави протидія кримінально-караним діянням у всіх її проявах завжди була, є і буде актуальним завданням. Одним із факторів погіршення криминогенної ситуації на території України є стійка тенденція до скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, у тому числі і вбивств.

Про розповсюдження вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, в тому числі і вбивств, свідчить і офіційна статистика Офісу Генерального прокурора, відповідно до якої у 2016 році було обліковано 508 кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, з яких 95 – умисних вбивств, у 2017 році було обліковано 583 кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, з яких 66 – умисних вбивств, у 2018 році було обліковано 508 кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, з яких 60 – умисних вбивств, у 2019 році було обліковано 935 кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, з яких 43 – умисних вбивств, у 2020 році було обліковано 395 кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, з яких 57 – умисних вбивств [1].

Кримінальні провадження про умисні вбивства, вчинені із застосуванням вогнепальної зброї, надзвичайно хвилюють суспільну думку і вимагають від слідчих органів досудового розслідування досконального знання кримінально-правової, криміналістичної характеристики злочинів даної категорії, методики досудового розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень, тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, суворого дотримання норм матеріального та кримінального процесуального законодавства [2, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх досліджень, спрямованих на з'ясування особливостей розслідування вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, слід виокремити методичні рекомендації для практичних працівників, розроблені В. С. Бондарем, у яких вчений надав кримінально-правову характеристику таких злочинів, визначив обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації та відповідні їм слідчі версії, а також тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій та особливості призначення судових експертиз (Bondar, 2013). Комплексне дослідження методики розслідування умисних вбивств, вчинених способом, небезпечним для життя значної кількості осіб, здійснив В. В. Невгад. У цій праці акцентовано, що залежно від знаряддя злочину в досліджуваній групі вбивств слід виокремлювати ті, що вчинені із застосуванням вогнепальної зброї (Nevhad, 2019, р. 10). Аспекти проблематики, пов'язаної з вогнепальною зброєю в процесі розслідування вбивств, дослідила В. О. Яремчук (Yaremchuk, 2020) [3, с. 17]. Недостатнє напрацювання науковців у питаннях криміналістичної характеристики вбивств, вчинених із застосуванням вогнестрільної зброї, підтверджує необхідність зі вдосконалення методик розслідування та розкриття злочинів з урахуванням здобутків сучасної науки. Крім цього, зростання потреб слідчої практики у протидії та розслідуванні умисних вбивств із застосуванням зброї і обумовлює актуальність публікації.

Мега статті – розглянути вогнепальну зброю, як одного із основних елементів криміналістичної характеристики вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї.

Виклад основного матеріалу. Вогнепальна зброя виступає універсальною засобом позбавлення життя, надає можливість вчинення вбивства без безпосереднього контакту з потерпілою особою, а також дає можливість злочинцеві мінімізувати кількість залишених на місці події слідів, що сприяє скороченню часу вчинення кримінального правопорушення. Вбивства, скоєні із застосуванням вогнепальної зброї можна визначити як суспільно небезпечне, кримінально-каране діяння, спрямоване на навмисне заподіяння смерті іншій людині, при якій необхідним елементом механізму підготовки, вчинення, приховування та відображення є вогнепальна зброя. При вчиненні вбивств із застосуванням вогнепальної зброї важливим для криміналістики моментом є саме застосування зброї за її прямим призначенням – вчинення пострілу, оскільки більше значення мають сліди пострілу та механізм їх утворення. Взагалі в Україні передбачена відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу [4], саме тому злочинці всілякими способами намагають приховати її з метою доведення вчинення вбивства. Кримінальним кодексом України вогнепальна зброя розглядається як зброя, предмет чи засіб вчинення кримінальних правопорушень. В криміналістиці вогнепальна зброя виступає об'єктом пошуку, огляду, фіксації, вилучення та дослідження при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Як один з базових елементів криміналістичної методики розслідування вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, криміналістична характеристика виступає інформаційним макетом розглянутого виду кримінального правопорушення. На значення криміналістичної характеристики у структурі методики розслідування звертає увагу і А. О. Антошук, який приходить до висновку, що криміналістична характеристика є своєрідною системою даних (відомостей), які описують злочини, сприяють правильному визначенню ефективних криміналістичних методів, прийомів і засобів виявлення, розслідування і часткової профілактики злочинів. До її основних елементів він відносить предмет безпосереднього замаху, спосіб скоєння злочину, слідову картину, обстановку скоєння злочину, особу злочинця [5, с. 431–432].

Видається очевидним, що знання криміналістичних особливостей вбивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, сприятиме оптимізації процесу їх виявлення та розслідування. Серед наукових кіл протягом довгого періоду точиться дискусія щодо поняття та структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Ми не будемо вдаватися до полеміки із науковцям, а спробуємо викласти власне бачення даної наукової категорії та розкрити основні елементи криміналістична характеристика вбивств, які мають безпосереднє відношення до вогнепальної зброї.

На основі аналізу наукових джерел та матеріалів кримінальних проваджень, вважаємо, що до криміналістичної характеристики вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, є доцільним включити такі основні елементи: особа злочинця; особа потерпілого; спосіб вчинення (інформація про дистанцію та направлення пострілів, а також про місцезнаходження злочинця та жертви) та приховування (у в тому числі інсценування) вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї; обстановка, час та місце; балістичні ознаки застосування вогнепальної зброї (сліди пострілу, які є джерелами інформації про зброю, боєприпаси та механізм пострілу); спосіб придбання вогнепальної зброї.

Оскільки основним предметом наукового пошуку є вогнепальна зброя, то детально розглянемо лише ті елементи, які мають до неї пряме відношення і впливають на розслідування вбивств. Необхідно відмітити, що серед вогнепальної зброї, яку обирають злочинці, пріоритетне місце займає пістолет ТТ, Макарова, Форд різних модифікацій та інші (45,2%), мисливська рушниця та карабін (41,9%), револьвер (6,5%), автомат (6,5%). Щодо калібру вогнепальної зброї, що вибирається злочинцями, варто відзначити наступне, найпоширеніший калібр – це 7,62 та 9 мм (по 27,8 %), потім 5,6 мм (19,4 %), 12 мм (8,3 %), 10 та 20 мм (по 2,8 %).

Вогнепальна зброя потрапляє до рук злочинців різними шляхами, вона може бути придбана у невстановлених осіб (47,8 %), взята у тимчасове користування у знайомих чи родичів (23,9 %), знайдено за певних обставин (19,6%) або викрадено (8,7%). Досить часто, злочинці, виготовляють саморобну вогнепальну зброю з підручних матеріалів або модернізують деякі види цивільної зброї самооборони до бойової (58,1 %). Вибір зброї безпосередньо пов'язаний із способами її незаконного обігу. Способи незаконного обігу зброї мають певну специфіку, що обумовлена спеціальним призначенням зброї, обмеженням кола осіб, які мають до неї доступ, особливим порядком зберігання, виготовлення, збуту і використання. В. М. Шевчук, розглядаючи криміналістичну характеристику незаконного обігу вогнепальної зброї, вказує такі типові способи вчинення злочинів: 1) розкрадання вогнепальної зброї зі Збройних Сил, МВС, Служби безпеки, Служби воєнізованої охорони; 2) розкрадання вогнепальної зброї та окремих складових частин і механізмів на збройових заводах; 3) кустарне виготовлення вогнепальної зброї; 4) законне придбання нарізної і гладкоствольної спортивної чи мисливської зброї з наступною передачею її в руки злочинців, незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення вогнепальної зброї; 6) недбале зберігання вогнепальної зброї, 7) контрабандне ввезення зброї та боєприпасів через кордон та ін. [6, с. 49-50.]

Необхідно наголосити на тому, що дещо більше половини злочинців робили спроби приховування слідів злочину (51,9 %). З метою приховування вбивства злочинці вдавалися до знищення знарядь злочинів шляхом утоплення у водоймах, приховування в лісосмузі, розбору та знищення його складових частин (77,3 %), приховування трупів потерпілих шляхом спалення або закопування його в землю, або переміщення з місця події (15,2%), викрадення автомобілів потерпілих (3,7%), інсценування розбійного нападу (1,9%), спалення знарядь злочину (1,9%).

Також було проведено аналіз механізму вчинення пострілу. У момент скоєння пострілу, у більшості випадків відстань між злочинцем та потерпілим становила від 1 до 5 метрів (75 %), отже, постріли робилися з близької відстані. Абсолютна більшість пострілів були прицільними 90%, кількість пострілів в основному складає від 1 до 4 (81,5%). Локалізація пострілів, зроблених

злочинцем у область розташування життєво-важливих органів у більшості випадків припадала в область голови (44,4 %), рідше грудей (29,6 %), шиї (14,8 %) та живота (11,1 %).

Час, місця та обставини скоєння злочину характеризують обстановку самого злочинного діяння. Специфіка використання слідчим спеціальних знань для пошуку криміналістично значущої інформації безпосередньо залежить від обраного злочинцем місця вчинення вбивства. Так, найчастіше місцем вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, стають будинки, а також під'їзди будинків, в яких безпосередньо проживав потерпілий, сходові клітки, ліфти, дворики всередині житлових масивів (63%), далеко від населеного пункту, а саме в лісосмузі (18,5 %) а також шлях руху по маршруту «будинок – робота», безпосередньо в автомобілі потерпілого (13%).

З місцем скоєння вбивства тісно складно і час його скоєння, під час виборів якого злочинець керується аналогічними критеріями. За часом більшість убивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, припадають на період часу з 20:00–04:00 (33,3 %), трохи менше в період з 08:00 до 16:00 (24,1 %), коли потерпілий виходить з дому, йде на автомобільну стоянку або на шляху до громадського транспорту, у момент виходу з роботи або повернення додому.

Висновки. Вогнепальна зброя виступає одним із основних елементів криміналістичної характеристики вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. Володіння інформацією про способи скоєння та приховування, обстановку, час та місце вбивства, балістичних ознаках вогнепальної зброї, спосіб її придбання, особливості та певний вплив на ті, що залишаються злочинцем сліди дає можливість слідчому отримати максимальну кількість доказів вже на початковому етапі розслідування, з метою подальшого використання їх надалі у своїй діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Наказ Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 299. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. В.С. Бондар Методика розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї: метод. реком. для практ. працівн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 58 с.
3. Гусева В. О. Особливості розслідування вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 3(120). С. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211203.16>
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Антошук А. О. Криміналістична характеристика вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. *Митна справа*. 2012. № 2. ч. 2. С. 430–433.
6. Щербаківський М.Г., Андреев Д.В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.